

Bulletin european

Anul XII, nr. 99

Februarie 1983

Noi Tracii

Fondator: Prof. Dr. Josif Constantin Drăgan

ESEU CRITIC ASUPRA MIGRAȚIILOR CELTICE ÎN ȚĂRILE BALCANICE

B. Gavela

Symposium Internacional de
TRACOLOGIA

ANTIGOS PUEBLOS EUROPEOS
MIGRACIONES, INTER-RELACIONES

ES-80-A-NR.42-IBER. ERI

FUNDACION EUROPEA DRAGAN

Sede del Symposium: Museo Maritimo
Calle Villa Eugenia 9 PALMA DE MAYORCA

Istoria Celților balcanici era cunoscută, până la jumătatea secolului nostru, aproape numai datorită cercetărilor - destul de rare de altfel - consacrate surselor istoriografice din antichitate. Aceste surse au, mai ales în privința Celților, numeroase lacune, iar valoarea lor obiectivă oferă foarte puține garanții, mai ales din punctul de vedere al exactității datele importante. Istoricii moderni și arheologii, fiind lipsiți, aproape fără excepție, de o documentare satisfăcătoare asupra Celților balcanici erau obligați să citeze în sprijinul tezelor și interpretărilor lor informațiile găsite la autorii antici.

În această privință trebuie subliniat următorul detaliu: Celții - ca populație și categorie culturală foarte răspândită în Europa occidentală și centrală - au atras atenția nu numai a istoricilor, ci și a poetilor și a altor persoane interesate de literatură. Calimah, renumitul poet din Cirene (sec. IV

î.e.n.) ar putea fi făcut răspunzător pentru interpretarea greșită a cauzelor și intențiilor care i-au adus pe Celți în Pannonia și munții balcanici: după ce au părăsit pământurile natale (*antiqua patria Tolosa*, cf. Just. XXXII, 3, 8). În «Imn către Delos» poetul elenistic i-a descris pe Celți «ca pe ultimii Titani, care și-au îndreptat spada barbară contra Eladei provocându-l pe Ares-ul celtic împotriva acestei țări generoase, și aruncându-se asupra Greciei ca niște fulgi de zăpadă, ca un uriaș stol de păsări împetriștând vasta câmpie a cerului». Așa cum vom vedea la sfârșitul acestei expuneri, Apollonios din Rodos, poet contemporan cu Calimah, a arătat un mare interes pentru Balcani și pentru Celți, plecați din «pământurile cele mai îndepărtate, unde se află porțile și împărăția nopții» (*Argon.* IV, 630-631).

Am găsit aceeași idee asupra Celților din Balcani și a scopului lor în scholiile la Dionis Periegetul, contemporan cu Augustus și autor al *Antiquitates Romanae* (vezi Cougny, Edm., *La géographie et l'histoire des Gaules*). Vorbind despre Celții de pe valea Dunării instalați pe malurile acestui fluviu, istoricul și poetul grec spunea că Celții fuseseră aduși de «regele» lor Brennos «de pe coastele occidentale în Balcani pentru a distruge poporul Eladei».

Trebuie subliniat și următorul fapt de o importanță evidentă: numeroși istoriografi antici ce s-au ocupat de Galia și de Gali n-au fost, aproape fără excepție, contemporani și martori ai evenimentelor relatate. Mărturia lor nu este autentică și nici prudentă, astfel că *akribia* lor este foarte îndoielnică, de altfel ca și explicațiile date diverselor evenimente. De obicei ele se reduc la o simplă descriere narativă sau la reproducerea unor informații de mână a doua sau chiar a treia iar, informația se amestecă cu tradiția și mitologia. Astfel Dionis din Halicarnas spune că Celtus, cel mai vechi strămoș al Celților, era fiul lui Heracles și al uneia din cele șapte Pleiade, fiica lui Atlas (Dion. Halic. XIV, 1, 3). Eustatius, comentator al poemelor homerice, ne informează că Celții sau Galii Galates poartă acest nume de la Galates fiul lui Apollon (Eust. Parek. 74). Alți autori clasici, ca Caesar, Tacit, Strabon, scriu că Celții se credeau descendenți din Pluton sau Hades.

Studiind istoria Celților în ansamblu și în special pe aceea a Celților din Balcani și Pannonia și migrațiile lor în Europa de la apus spre răsărit, inclusiv Levantul, am ajuns la concluzia că în istoriografia antică și în cea mai mare parte a arheologiei și istoriei contemporane, trecutul cultural al Celților a fost elaborat pe baza unei metode speculative și de compilație, și nu prin cercetarea critică și pragmatică a bazelor pe care Celții, ca popor și comunitate organizată, își construiau trecutul lor economic, social și cultural în afara patriei. Folosind exemplul Celților balcanici vom încerca să demonstrăm teza noastră.

Hecateu din Milet cunoștea încă din sec. al VI-lea denumirea *Keltike* și existența Celților și a țării lor, fără a ști unde locuiau (cf. *Fragm. hist. graec.* Hecat. frg. 21 și 22; Herod. II, 33). Un secol după Herodot, în 325, alt istoriograf ionian, Ephoros din Cyma sau Cymae, cel mai frumos oraș din Eolia, susține că «nici măcar scriitorii cei mai conștiincioși nu sunt bine informați despre problemele Galilor și Iberilor» (cf. *Fragm. hist. graec.* Ephoros frg. 39). Strabon se exprimă la fel cu privire la ignoranța lui Timosthenes (285-247) și Eratostene din Cirene (275-195), faimosul «enciclopedist», «geometru al lumii», «al doilea Platon», care nu știa aproape nimic despre țările Iberilor și Celților. Informațiile lor asupra Germanilor, Geților și Bastarnilor erau încă mai insuficiente.

Vom vedea mai departe că poziția noastră prudentă față de sursele istoriografice antice și moderne și față de interpretarea dată de ele evenimentelor din trecutul excepțional al Celților. îi caracteriza nu numai pe Ephoros și Strabon, ci și pe Ammianus Marcellinus, istoriograf roman de la sfârșitul imperiului. Se consideră că acest autor din sec. al IV-lea este după Tacit istoriograf cel mai imparțial și pragmatic din istoriografia romană, astfel că modul cum tratează slăbiciunile vechilor istoriografi merită o atenție particulară. Astfel, el arăta că «acești autori ne-au transmis despre Gali și originea lor informații în cea mai mare parte incomplete» (Amm. Marc. XVI, 9). Vom vedea că această părere critică include și informațiile privitoare la Celții balcanici, la cauzele migrației lor și la poziția lor printre băștinași.

Să vedem acum care era valoarea obiectivă, științifică, a unui mare număr de izvoare scrise din antichitate referitoare la Celții balcanici.

Autorii n-au dovedit o cunoaștere exactă a cauzelor care au determinat emigrarea unor grupuri și poate a unor triburi celtice din locurile lor natale pentru a-și căuta o nouă patrie, cu condiții de viață mai bune decât în Galia. În realitate, n-ar fi avut nevoie de o asemenea schimbare căci, după Titus Livius (V, 34, 2), patria lor era «virtute fortunaque cum sua tum publica praepollens, quid in imperio eius Gallia adeo frugum hominumque fertilis fuit, ut abundans multitudo vix regi videretur posse». Același autor ne previne că Celții erau «cultores infatigati» (XLV, 30) în țara lor, care era «euphoros» și «polyanthropotate», iar râurile de acolo «euphyuos keintai» (Strab. IV, 4).

(va urma)

SEMINIFICAȚIA UNUI TERMEN CONTROVERSAT

Cât de importantă și câte semnificații au fost atribuite deciziei pe care împăratul dac Aurelian a luat-o în legătură cu Dacia nord-dunăreană se vede și din vasta literatură închinată acestei chestiuni. Și acest lucru nu s-ar fi întâmplat, dacă nu interveneau în cadrul cercetării științifice, obiective, pasiunile politice ale unor minoritari din Transilvania sau susținători ai acestora, care au căutat să conteste drepturile politice ale Românilor cu argumente istorice. Datele problemei se cunosc. Cea mai mare parte a izvoarelor antice vorbesc de o pierdere a Daciei, *ammissa Dacia*, Rufus Festus afirmând că Romanii au fost trecuți în Sudul Dunării, Eutropius socotind că e vorba de Romanii din orașe și sate, iar Iordanes amintind că numai legiunile au fost retrase. Relatările nu sunt nici contemporane cu evenimentele și nici nu sunt suficient de precise, ca să constituie un argument peremptoriu. Izvorul care a fost însă folosit cu precădere de adversarii neamului nostru și de iredentiști, în ultima jumătate de secol, a fost scrierea atribuită lui Vopiscus. S-a stabilit, până la urmă, că un asemenea istoric n-a existat, iar scrierea respectivă face parte din *Historia Augusta*. În acest text al lui Pseudo-Vopiscus se spune că Aurelian a retras armata și provincialii (*sublato exercitu et provincialibus*), provincialii fiind identificați cu locuitorii Daciei. Fiind retrași acești provinciali (*provinciales*), Dacia a rămas pustie timp de șase sute de ani, ca să-i poată primi pe Maghiari (Mogyori), poporul ales, destinat de providență sau de forțe necunoscute ale istoriei ca să ocupe acest pământ. Evident, teză absurdă, dar apărată cu înverșunare, ignorându-se logica, bunul simț, practica și celelalte surse istorice și în special arheologia, care, în ultimii treizeci de ani, a acumulat un material imens, care infirmă sau corectează substanțial ceea ce s-a scris despre Aurelian la un secol, la trei sau la interval de timp și mai mare. În nota de față ne-am propus să atragem atenția cititorilor noștri asupra unui studiu foarte valoros în legătură cu acești *provinciales*, cu semnificația pe care o avea termenul din *Historia Augusta*.

În *Revue des Etudes Roumaines*, III-IV, Paris, 1957, Dem.S. Marin publică rezultatul cercetărilor sale de mai mulți ani de zile, sub titlul *Provinciales ritirati dalla Dacia sotto Aureliano*, p. 170-219. Concluziile autorului sunt prețioase și ele merită să fie cunoscute și de cercetători - care l-au cam ignorat -, dar și de toți cei care vor să știe care este valoarea afirmațiilor cuprinse în scrierile antice, în legătură cu decizia lui Aurelian. O parte dintre cercetătorii români și străini au căutat să demonstreze că izvorul respectiv a fost scris la mare distanță în timp de evenimentele descrise și că nu are decât

caracterul unei *miserabile compilații*. Această scriere s-a bazat totuși pe unele fapte, pe unele date și realități istorice. Chiar dacă în cuprinsul său se află și multe greșeli, ea cuprinde și informații pe care nu le mai găsim în altă parte. O primă problemă pe care autorul încearcă s-o rezolve este aceea în legătură cu termenul de «provincial». În general s-a crezut că «provincial» înseamnă locuitor al provinciei, dar așa cum se arată în *Dictionnaire étymologique de la langue latine* de A.Ernout și A.Meillet, «provincial» înseamnă *sarcina încredințată unui magistrat*, fiind vorba mai ales de un magistrat care administrează într-un teritoriu cucerit. V.Pisani aduce, la rândul său, o serie de dovezi din surse latine, care confirmă sensul atribuit de cei doi savanți francezi termenului în discuție. În textele lui Tit-Liviu, în *Lex de piratis persequendis*, într-o inscripție, cercetătorul italian întâlnește termenul «provincial» cu sensul de funcție conferită *ai magistrati rivestiti di imperium*. În *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, apărut sub îngrijirea lui Daremberg-Saglio-Pottier, Victor Chapot este autorul articolului despre *Provincia*, iar concluzia acestuia este similară cu aceea a cercetătorilor amintiți mai înainte. La aceleași rezultate ajunge și S.Riccombo în lucrarea sa *Fontes Juris Romani Antiiustiniani*, încât pe marginea acestor studii și izvoare Dem.S.Marin consideră pe bună dreptate că «provincialis» înseamnă, în general, funcția unui magistrat, ca să desemneze în cele din urmă orice funcționar civil. Referindu-se la un text din Pliniu, Forcellini, în *Lexicon totius latinitatis*, consideră că «provinciales» desemnează pe locuitorii indigeni dintr-o provincie, iar concluzia sa a fost însușită de León Homo și alți istorici. Pe lângă faptul că textul lui Pliniu nu are un asemenea înțeles, o analiză a *Codicelui Theodosian* și a *Codicelui Iustinian* arată că termenul *provincialis* avea o semnificație restrânsă de funcționar civil, de magistrat. În textul din *Historia Augusta* se găsesc însă pasaje care demonstrează că autorul cunoștea care era sensul termenului. Cu câteva rânduri mai sus de textul incriminat, autorul vorbește de *faces provinciales*, care nu sunt altceva decât funcționari, magistrați ai provinciei.

Alte pasaje din *Historia Augusta* ne arată că autorul stabilește o relație directă între *provinciales* și *iudices*. Delimitând aceste sensuri, Dem.S.Marin crede că autorul antic cu greu s-ar fi putut înșela în folosirea termenului tehnic de *provincial*, care însemna un funcționar civil. În legătură cu *provinciales* și statutul lor, autorul nostru aduce și alte precizări. După cucerirea unui teritoriu și organizarea lui în provincie romană, guvernatorul acesteia își exercita autoritatea cu ajutorul unei *cohors praetoria*, care-l însoțea în misiune și al altor cetățeni romani, care formau ordinul decurionilor. Pe lângă aceștia, alți cetățeni de origine romană care veneau în provincie, cum erau negustorii (*negotiatores-mercatores*), asistau la procese și la adunările pe care le convoca guvernatorul. Așa cum reiese din cuprinsul *Historiei Augusta*, cei care aveau dreptul să exercite o funcție în provincie erau numai cetățenii de origine romană, iar într-un text păstrat de Ulpianus se arată că *provinciales* sunt cei care aveau domiciliul într-o provincie și nu cei care se nășteau într-o

provincie. Deci, dacă prin «provinciali» se puteau înțelege cu un sens mai larg cei ce se născuseră într-o provincie, într-un sens mai restrâns termenul desemna și pe cei care aveau numai domiciliul în provincie.

Alte izvoare îi îngăduie autorului nostru să demonstreze că populația romană dintr-o provincie era denumită *provinciales*, în timp ce locuitorii autohtoni se numeau, după cum arată Codicele Theodosian, *gentes*, *gentiles*, barbari, sau cu un alt termen general, *incolae*. Un studiu foarte amănunțit al modului în care evoluează noțiunea de cetățean roman din vremea lui Augustus și până în vremea lui Ulpianus, îl face pe Marin să considere că textul lui Ulpianus are alt sens decât cel care i se poate acorda la prima vedere: *provinciales* înseamnă «numai cetățenii romani cu reședința provizorie într-o provincie, adică funcționarii statului roman în misiune în acea provincie». Această pătură aleasă a societății provinciale poartă diferite titluri, care o diferențiază de oamenii de rând: «decuriones, honorati municipii, senatores sau provinciales». Mai târziu apare și termenul de *principales* echivalent cu *provinciales*, pătura conducătoare în opoziție cu oamenii de rând, care se numesc «populares, honestiores sau humiliores».

În concluzie, autorul afirmă că 1) *provinciales* din textul pseudo-vopiscian strămutați de Aurelian la Sud de Dunăre n-au fost decât *iudices*, provinciales sau principales, deci magistrați și funcționari ai statului roman; 2) fiii Romanilor născuți în Dacia devin etimologic «natione Daci» în a doua sau a treia generație și nu fac parte din *provinciales*; 3) Dacii romanizați și Romanii înșiși născuți pe teritoriul dac rămân la Nord de Dunăre, după ce Aurelian ia decizia să trimită trupele din Dacia în alt hotar al Imperiului. Pe spațiul a câteva pagini, autorul se ocupă de etimologia cuvântului *provincia* și de semnificația pe care o are. Nici termenul de *populus* întâlnit în unele izvoare nu desemnează populația sedentară a Daciei, deoarece autohtonii erau numiți rase sau «stirpes, gentes». Aceste constatări pe care le face autorul pe marginea terminologiei din izvoarele antice în legătură cu soarta Daciei post-aureliane ni se par pertinente și ne-am bucura să le vedem utilizate printre argumentele care se aduc împotriva iredențiștilor. Numai asemenea studii de mare răbdare și profunzime pot elucida o istorie atât de controversată, din cauza implicațiilor politice pe care aceasta le are. În a doua parte a studiului său, Dem.S. Marin încearcă să stabilească numărul celor care au fost trecuți de Aurelian în Sudul Dunării și lămurește pe pagini întregi problema romanizării între anii 106-271. El se ocupă de statutul juridic al populației din Dacia, pentru a găsi o modalitate de a fixa cu cât mai mare precizie, numărul acelor *provinciales* care au plecat de bunăvoie din Dacia, dar și pentru că serviciul la împărăție le cerea acest lucru. Una dintre constatările interesante ale autorului este aceea că pătura funcționarilor avea un caracter flotant: «funcționarii statului roman aveau o reședință provizorie (un «domicilium» în sensul restrâns al cuvântului) în diverse provincii și treceau de regulă dintr-o provincie în alta, după capacitatea fiecăruia, adeseori același personaj trebuind să îndeplinească atât sarcini militare, cât și civile».

Sunt citate cazul lui Verres de dinainte de epoca imperială și acela al lui Vespasian, precum și concluziile la care ajunge C. Daicoviciu în legătură cu «Gli Italici nella provincia Dalmatia» etc. Cum se selecționau acești funcționari o arată G. Humbert în articolele «Conventus» și «Consilium» din «Dictionnaire des antiquités grecques et romaines», p. 1496 și p. 1451: «l'ensemble des Romains publicains, «mercatores», marchands ou spéculateurs, «negotiatores», qui habitaient les provinces, formaient autour du gouverneur une sorte de corps qui représentait le peuple romain, et à l'égard desquels le premier jouait le rôle de «praetor», et son questeur celui d'édile romain. C'est parmi eux que le gouverneur choisissait les membres de son conseil (consilium) et aussi les juges en matière civile et répressive, sauf l'appel aux tribuns de la part des citoyens romains». Autohtonii - *incolae* - nu aveau dreptul să fie aleși în rândul funcționarilor, așa că numărul lor era foarte mic. Se ia ca termen de comparație localitatea italiană Canusium (Canossa), deoarece într-o inscripție numită «tabula Canusina» se arată că numărul decurionilor - deci al magistraților și funcționarilor din acest oraș - nu depășea cifra de 152. În Dacia existau, în 271, treisprezece municipii și colonii, fiecare condusă de un număr de funcționari, care nu putea fi sub o sută de persoane. Funcționari ai statului trebuie să se fi aflat și în centrele miniere, în *canabae* și în unele *pagi* și *vici*. Socotindu-se câte cincizeci de funcționari de localitate, se ajunge la cifra aproximativă de cinci mii de persoane, care puteau fi evacuate în caz de mare primejdie.

Acestora li se adăuga armata, care era formată din două legiuni și alte unități mai mici, al căror efectiv era de cincisprezece mii de legionari și douăzeci și cinci de mii de auxiliari. Având în vedere aceste cifre, și raportul numeric dintre civili și militari care trebuie să fi fost de 1 la 8 sau de 1 la 4, se poate afirma că Aurelian n-a strămutat mai mult de zece mii de persoane, care alcătuiau baza administrației romane în Dacia. Autorul, generos, admite că numărul acestora ar fi putut să fie chiar și de cinci ori mai mare, deci de cincizeci de mii. Luând în seamă cifrele derizorii pe care istoricii unguri ni le dau în legătură cu populația Daciei (2-300.000 de suflete) se poate vedea că, după 271, majoritatea acesteia a rămas la Nord de Dunăre. Ajungând la concluzia că *judices*, termen care-i desemnează pe funcționarii romani, formau armă a administrației romane, autorul atrage atenția, în încheiere, asupra faptului că organizarea Românilor, înainte de întemeierea statelor feudale, a păstrat instituția romană a acestor «judices», conducătorii comunităților românești fiind «judicii», iar denumirea acestor comunități fiind aceea de «județ». Amintim că în studiul analizat există un mare număr de informații pur tehnice, pe care se sprijină demonstrația solidă a autorului. Stăruința și rezultatele unei asemenea cercetări trebuie să fie un îndemn pentru istoricii noștri, deoarece ea dovedește că o analiză temeinică, de adâncime, a textelor vechi poate să scoată la lumină noi argumente în favoarea noastră.

DESPRE ETIMOLOGIA TOPONIMELOR *ODAE*, *ODĂI* ȘI *HOREA*, *HORIA*

de Gabriel Iliescu

Limba română se numără între limbile europene cu cele mai multe cuvinte de origine «necunoscută», dacă nu chiar în fruntea acestor limbi (I.I. Russu).

Acestea nu sunt cuvinte de însemnătate secundară, rare, tehnice, ori cu răspândire limitată, ci în majoritatea cazurilor cuvinte de largă circulație în vorbirea populară.

Este acel capitol străvechi al limbii ce nu apărea cercetătorilor vechi la început cu aceeași limpezime, ca latinitatea ori ca elementele slave ale graiului românesc.

După noi, toponimele românești: *odaie*, *odăi* și *horea*, *horia* fac parte din fondul lingvistic autohton (traco-geto-dacic) și acestea au fost lipsite de suportul prețios al atestărilor documentare istorice până acum.

Această atestare documentară istorică încercăm să o facem noi azi cu ajutorul unor *documente istorice grecești antice despre organizarea socială rurală a unor triburi tracice sudice* menționate în «Tracia antică» de Hristo M. Danov, (1975) și în limba română.

Deschizând *Dicționarul enciclopedic al limbii române*, la cuvântul *odae*, *odăi*, aflăm semnificația complexă a acestor vechi cuvinte românești și echivalența cuvântului *odaie* cu cele mai noi: *încăpere*, *locuință*, *casă*, *apartament*.

Mai există și o semnificație

regională, mai curând rurală, caracterizând toate regiunile țării în egală măsură, inclusiv și mai ales Ardealul (poetul Pop Simion), care atribuie acest cuvânt (utilizând în special pluralul *odăile*) pentru așezări gospodărești izolate de sat: fermă mică; târlă de vite sau colibe servind drept adăpost provizoriu ciobanilor, muncitorilor agricoli, etc.

Dacă încercăm să analizăm etimologia acestor cuvinte rămânem nedumeriți; aceste vechi cuvinte românești, poate cele mai vechi, să provină din *oda* (turcă) și *odaia* (bulgară)?

Ne îndreptățește la această analiză proveniența noastră dintr-un mediu pur rural: valea Oltețului, unde în mediul rural înainte de 1930 nu auzeam decât *hodaie*, *hodăi* pentru *odaie*, *odăi* și «cutare umblă prin...hodăi» și aceasta avea semnificația precisă că «umblă...pe drum sau pe drumuri», sau pe șosea (șosea).

De altfel în comuna Sineștii de Vâlcea erau deja două sate răzlețe: «la Odăi» sau «Od;aile». Cu timpul se înfiripaseră la aceste răscruci de drumuri «Hodăile» - câteva case răzlețe.

De abia peste o jumătate de secol am avut ocazia să revăd aceste locuri natale. Cheile Oltețului sunt tot acolo, ca și cetățile dacice Buridava și Polovragi. Cui nu-i este familiară azi imaginea Cavalerului

dac de pe placheta de bronz găsită în cetatea dacică din apropierea Polovragilor, ori conducătorul «basileos Thiamarcos» din «Buridava» studiată recent de Dumitru Berciu? Cine nu cunoaște astăzi tezaurul de monede dacice de la Bugiulești-Tetoi, dintre care unele tipuri monetare sunt poate cele mai vechi monede dacice, din jurul anilor 300 î.e.n. (după părerea numismatului Octav Iliescu).

Dealul «Grădiștei - la cetate» își așteaptă și azi o cercetare arheologică sistematică.

Ceea ce a contribuit să revăd și să reconsider mental acele locuri natale cu misterioasele lor «Hodăi» a fost lectura «Traciei antică» a lui Hristo Danov, în cadrul pre-ocupărilor sale paranumismatice de amator.

Ori Hristo Danov ne aduce la cunoștință niște lucruri extraordinare despre organizarea socială rurală a triburilor tracice după izvoare antice grecești.

Iată de exemplu *așezarea tracică* «Enneahodoi» - «*nouă drumuri*», la 25 km spre nord de gura Strymonului, pe locul viitorului oraș Amphipolis fondat în 437 î.e.n. de către Atena, actualul sat *Enikiroi (Neohori)*. Cităm textul din Tucidide: «Ei (Atenienii) au cucerit Enneahodoi, așezare pe care o stăpâneau Edonii, dar când au intrat în interiorul Traciei au fost înfrânți la Drabescos, pe teritoriul tribal al Edonilor de către forțele unite ale tuturor acelor Traci care se vedeau amenințați de așezarea fondată de Enneahodoi».

Deosebit de semnificativă pen-

tru structura socială a unora dintre aceste triburi trace din munții Traciei este știrea dată de Theopompos (fragment 217) despre *Thrakes Tetrahoritai* (vezi Pop Ryland I,19;cf. și Strabo, VII, fragment 58a).Aceasta, ca și alte mărturii arată că cele patru *Horia* (sate mari), în care locuiau Besii munteni puteau fi numite și *komai* (sate). Chiar un centru orășenesc cum era Cabyle era considerat un *horion* (Anaximenes din Lampsacos).

Interesantă este și hotărîrea sfatului atenian (Boule) datată înainte de anul 441 î.e.n. pentru întemeierea coloniei Brea în regiunea Traciei egeice. Această colonie a Atenei poartă evident o denumire tracă (Brea - Bria însemnând în limba tracă «oraș»), ea fiind întemeiată pe locul unde fusese mai înainte o așezare tracă cu același nume (vezi și Cala-brea în Italia, n.n.). Dacă cercetăm însemnările lui Herodot, se vede că unele din aceste așezări grecești pe țărmul tracic erau notate cu termenul *polis*, ca de exemplu Mesembria, etc. Pe altele însă autorul le însemnează ca *teihia*, adică puncte fortificate. Asemenea orașele cum le numește Strabo, emporii samothracice, au fost Tempyrax și Charakoma.

Characoma în limba greacă înseamnă «loc întărit cu palisadă» (Xenofon, Hell. V, 4, 38 sau V, 2, 25).

Termenul Ochyroma (Chiro-ma) din inscripția dată în onoarea lui Hippomedon, înseamnă «loc întărit în mod artificial».

Se pare că în afară de fortificațiile de tip «Chara-Koma» și

«Ochi-roma» pe țărmul din fața insulei Samothrake, care se aflau sub dominația sa, existau și alte puncte mai mici fortificate (*horia*). Numai centrele tribale ale Tracilor, așa numitele *Basileia* adică «reședințe regale» despre care aproape că nu se amintește în lucrările autorilor antici din epoca clasică, au avut poate dimensiuni mai mari decât satele obișnuite (*komi*).

Nucleul de bază al societății trace era comunitatea sătească (*komi*), arată Hristo Danov.

«Prinții» traci locuiau în reședințele lor sătești (*horia*), dintre care unele erau întărite și purtau numele de *tirsis*, care după cât se pare nu este de proveniență greacă.

Hecateu (și după el Herodot) amintește de teritorii tribale (*horaî*) în Tracia.

În altă ordine de idei, pentru a arăta câtă încredere putem avea în datele culese de la istoricii antici cu privire la cultura spirituală și materială a Tracilor, ne vom referi la Hellanicos, ultimul reprezentant al așa-numiților logografi. Acesta subliniază, ca și Herodot, strania credință a Traco-Geților în nemurire și mai concret cultul lui Zamolxis, arătând că în nemurire credeau nu numai Geții, ci și triburile vecine lor - Terizii și Crobizii. Printre altele ne informează că una dintre cele mai caracteristice băuturi naționale ale vechilor Traci era așa-numita *beuton* (băutură asemănătoare berei). Desigur că și cuvântul românesc *băutură* - *beătură*, regional și popular - etimologic provine tot de la traco-geticul *beuton*.

Dar să ne întoarcem la

cuvintele românești *odaie*, *odăi*. Dacă în mediul urban cuvintele *cameră*, *încăpere* au înlocuit aproape total *odaie*, în mediul rural se utilizează în continuare aproape numai cuvintele *odaie*, *odăi*; ba regional, ca în Ardeal ori Oltenia, forma primitivă: *hodaie*, *hodăi*.

Ceea ce este impresionant și de importanță acestei probleme lingvistice este că pe harta țării noastre figurează zeci de toponime notate «odăi» sau «hodăile», dintre care unele sunt comune, altele au rămas doar sate, ori adăposturi sătești izolate la drum sau răscruce de drumuri.

De aceea ne-am pus mai târziu întrebarea cum aceste cuvinte vechi românești care caracterizează vechea noastră organizare rurală, să derive etimologic de la turcescul *oda*, sau bulgarul *odaia*, și aceasta mai ales în Ardeal, care nu a suferit nici o influență turcească, necum bulgară, ori cumană.

Răspunsul nu poate fi decât acesta: cuvintele *odae*, *odăi* sunt străvechi cuvinte românești care provin din limba traco-getică.

În denumirea străveche tracă consemnată în limba greacă antică de «enneahodoi» - «nouă drumuri» cuvânt compus (ennea -hodoi) găsim forma antică *hodoi* - drumuri, iar în zilele noastre *odaie*, *odăi* cu semnificația complexă consemnată de Dicționarul enciclopedic român.

Noi credem că mai curând invadatorul turc al peninsulei Balcanice a adoptat cuvântul *oda* de la populația autohtonă de origine traco-romană și același proces îl presupune pentru cuvântul *odaia* în limba

bulgară, transmis direct de la populația străveche traco-romană. Probă este și denumirea actualului sat Enikioi (Neohori), care arată ce a mai rămas din anticile Enneahodoi și Amphipolis.

Eni - Kioi (Satul Nou) este sigur o denumire turcă pentru străvechiul Enneahodoi - Amphipolis, iar echivalentul (Neo - Hori) «satul nou în limba greacă modernă».

După părerea noastră toponimele și antroponimele românești *horea* sau *horia*, precum și cuvintele înrudite cu acestea: *horă*, *horiță*, *horeț*, *horiște* sau verbul *a horhăi* (cuvânt compus), «a se învârti în cerc, a umbla pe drumuri necunoscute» derivă poate din traco-grecesul *horia*, *horion* - sat cu casele (odăile) dispuse concentric sau radial, pe o încrucișare de drumuri.

Figura legendară a condu-cătorului popular Horea din Ardeal a contribuit și ea firește la o răspândire mai frecventă a acestor antroponime și toponime.

Credem că Bulgarii sunt aceia care au împrumutat cuvântul *horea* de la *hora* traco-romană, și nu invers.

Socotim că în acest fel se face dreptate chiar îndepărtatei în timp «Hora de la Frumușica», extraordinara ceramică eneolitică.

Mi s-a părut interesantă problema etimologiei cuvintelor *odae* și *horea*, *horia*, lămurită științific cu ajutorul numelui străvechilor *hodoi* și *horitai* tracice, consemnate în greaca antică.

Importanța problemei constă în zecile de toponime *odăi* și *horia* răspândite în aproape toate regiunile

României și care se pronunță încă în Ardeal și Oltenia precum anticul *hodoi*: *hodăi* - *hodăile*, respectiv *horia* și *horea*.

Noi credem că această modestă contribuție la lămurirea «misterului» ce învăluie începuturile limbii poporului român, mai precis perioada protoistorică, va oferi prin studiul comparativ mult căutatele fire și punți necesare pentru justa înțelegere a procesului complex de formare a limbii și poporului român.

Sperăm că am respectat condiția primordială a cercetării lingvistice în operațiile etimologice, și anume analiza atentă a formei și semantismului cuvintelor lipsite de suportul atestărilor documentare.

Credem ca și I.I. Russu că în cercetarea elementelor lexicale obscure ale limbii române, rolul de căpetenie revine aceluși «calcul delicat al posibilităților etimologice» de care vorbea cândva filologul român Vasile Bogrea.

Incheiem această notă preliminară tot cu o remarcă făcută de istoricul și filologul I.I. Russu: Cuvintele sunt elemente ce se moștenesc și se transmit mai ușor decât formele gramaticale, iar existența lor poate fi identificată prin operațiuni etimologice, unde cuvântul cu osatura sa fonetică și conținutul semantic își indică filiația și legăturile de rudenie.

Această notă preliminară a izvorât din necesitatea de a lămuri etimologia reală a unor cuvinte românești controversate, obscure, și a încercat să demonstreze rostul și importanța lor în fondul lexical moștenit (anteslav) al limbii române.

DESPRE «PIERDEREA» LIMBII DACILOR

Vasile Cărăbiș

(urmare din numărul precedent)

Până la desăvârșirea procesului de asimilare a Romanilor s-a creat o clasă exploatatoare, de pe urma căreia se introduc doar câteva cuvinte romane în limba poporului dac de ordin militar, administrativ, edilitar, comercial etc.

Ținând seama că cei mai mulți coloniști au venit în Dacia din provinciile vecine, aceștia erau în mare parte chiar Daci sau înrudiți cu ei și ca atare se înțelegeau prin aceeași limbă. Astfel erau cei din cele două Moesii, din Iliria, Tracia, Pannonia, Dalmatia etc. Aceștia repede se acomodau, repede formau același popor. În timp ce Romanii trăiau mai ales la orașe, Dacii populau masiv ținuturile rurale (*Istoria Românilor*, vol. 1, p. 393).

Cu toate încercările probabile întreprinse de oficialitatea romană de a atrage populația dacică, rezultatele au fost negative. Dovadă sunt seriile neîntrerupte de nemulțumiri și valurile mișcărilor, răscoalelor și luptelor care au început după Traian și au continuat până la Aurelian. Dacă s-ar fi petrecut fenomenul de transformare a Dacilor în alt popor cu altă limbă, nimic nu s-ar fi întâmplat din cele menționate.

Despre acei «Romani» din Dacia iată ce spune istoricul Camille Jullian: «Se repetă neconținut numele de Romani și de limbă latină și n-a fost niciodată un amestec de oameni mai deosebiți de fire și mai depărtați de originea arătată prin numele lor și prin idiomul lor decât acei care purtau numele Romei și-i vorbeau limba» (Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, 1, 2., p. 192.)

A susține desnaționalizarea Dacilor cu ajutorul coloniștilor, funcționarilor, militarilor, veteranilor, negustorilor e denaturarea realității.

Admitem că, printr-un absurd, s-ar fi adus în Dacia atâția Romani (toți bărbați) ca fiecare femeie geto-dacă să se căsătorească cu un Roman (bărbații daci fiind toți exterminați, printr-un absurd). Copilul născut dintr-o astfel de căsătorie învață limba mamei și nu a tatălui. Pretutindeni, de când e lumea așa va fi, e limba maternă și nu paternă.

Cohortele aflate pe pământul Daciei, în afară de Pannoni, de la Dunărea de mijloc, unde e azi Ungaria, Bessi și Traci din Balcani, cuprindeau soldați din diferite părți ale imperiului roman, uneori foarte îndepărtate. Găsim Britani din Anglia de azi, Asturi și Lusitanieni din peninsula Iberică,

Bosporeni din nordul Mării Negre, Antiocheni din regiunile Antiochiei, Ubi de la Rin, din părțile Coloniei, Batavi de la gurile acestui fluviu, Gali din Galia, Reți din părțile Austriei și Germaniei sudice, Comageni din Siria, până și Numizi, și Mauri din nordul Africii (C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, 1942, p. 130). Acești militari îndepărtați, diferiți prin origine, limbă și chiar culoare, aveau chemarea să «romanizeze» pe Daci? Firește, bunul simț refuză să conceapă acest lucru. Coloniștii aduși din Orientul apropiat, apoi militarii și sclavii, veneau cu zeii lor locali ca: Mithras, Cibeles, Isis, Serapis și alții. Multe din aceste divinități posedau un cult mitic cu «liturghii spectaculoase și ceremonii misterioase». Cultul acestor divinități se practică în limba respectivă și nicidecum în cea latină pe care n-o cunoșteau, sau atât cât o cunoșteau nu puteau oficia un cult. Dacii din jurul lor auzeau limbi care au dispărut odată cu cei care le vorbeau.

Pentru «desnaționalizarea» Dacilor s-a adus ca argument și transhumanța romană venită din sudul Dunării, încă înainte de Traian. Elemente romane agricole, păstorești și meșteșugărești, «fugare», singuratice sau mai multe nu puteau să desnaționalizeze un popor numeros ca Dacii cu o viață agricolă și păstorească milenară superioară Romanilor. Dacii n-au cunoscut sclavagismul roman, unde munca se făcea fără interes și în silă. Păstorii romani care au ajuns cu turmele lor în Ucraina, până la Caucaz, n-au desnaționalizat pe nimeni. Dimpotrivă, cei care s-au stabilit acolo au fost supuși desnaționalizării.

Pendulări de la sud la nord și de la nord la sud de Dunăre, până la Traian, în cea mai mare parte erau făcute de Traco-Daci care contribuiau la întărirea și unitatea neamului și a limbii lor. Același fenomen neîntrerupt din timpul Dacilor până astăzi s-a petrecut și cu pendulările carpatice.

Românii din peninsula Balcanică sau Aromânii, despărțiți de frații lor din nordul Dunării, din cauza Slavilor, au trăit de veacuri între popoare străine: Greci, Albanezi, Bulgari, Sârbi etc., fără independență politică și fără organizare statală, supuși tuturor sistemelor de desnaționalizare, nu și-au pierdut limba, iar strămoșii lor Geto-Dacii, cu o «minoritate pestriță» împrăștiată printre ei, s-au «romanizat» într-o sută șaiszeci de ani.

Oricâte emigrări ar fi fost din imperiul roman în Dacia, oricâte «subțiri așezări romane, adesea în ținuturi unde nu erau trupe (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 2, p. 12) s-ar fi făcut, acestea nu erau în stare să-și impună băștinașilor limba. Ca să fie o desnaționalizare, trebuie ca cei care impun limba lor «să fie în număr mai mare și să aibă aceeași ocupație cu acei care îi sufăr influența.» (N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 2, p.12).

Procesul «romanizării» s-a susținut c-a fost alimentat și de recruții geto-daci trimiși în alte regiuni ale imperiului până în Britania, Capadocia etc., de unde se întorceau - zice-se - «romanizați». Aceștia cât timp erau militari, între ei nu vorbeau decât limba lor maternă. Intorși acasă, reîntrau cu nerăbdare în viața lor dacică, unde-și vorbeau limba lor de veacuri în plină libertate, respirând din plin. Limba oficială, oricât ar fi știut-o, din lipsă de

conversație, treptat se uita. Oricând și pretutindeni s-a petrecut și se petrece la fel.

Romanii din Dacia n-au avut așezări compacte ca Ungurii și Sașii din Transilvania care, de sute de ani, nu s-au desnaționalizat, trăind alături de Românii cu cultura, obiceiurile și limba lor proprie. Dacă Romanii ar fi fost atât de mulți și cu o limbă deosebită de a Dacilor, procesul s-ar fi petrecut ca și cu Ungurii și Sașii. Și-ar fi păstrat și unii și alții limba și ființa națională, fără nici o «desnaționalizare» din partea uneia dintre naționalități. Penetrația Romanilor, fie și ca plugari, pe care o admite și V. Pârvan, făcută timp de «secole până la cucerirea Daciei, nu putea contribui la romanizarea Dacilor, ci din contra, aceștia, pătrunzând treptat, toți s-au făcut o apă și-un pământ» cu Dacii. De ce pe urmă, după părăsirea Daciei de către Romani, ca să fim în nota lui Bărnăuțiu, nu ne-am gotit, nu ne-am hunit, nu ne-am slavizat, nu ne-am ungarizat, nu ne-am cumenizat? Slavii au fost în mase compacte, întinse în toată țara și totuși, cu toată influența care ne-au lăsat-o în limbă, în obiceiuri, toponimie etc., au fost asimilați. De ce asimilarea Romanilor de către Daci nu poate fi admisă? Se dărâmă vreun... edificiu? Pentru clarificarea unui adevăr istoric e necesară orice dărâmare.

Dacii și-au continuat firul vieții neîntrerupt, cu tot ce le era caracteristic, limba, obiceiuri, tradiții și port, înainte și după Traian.

Găsim în C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. 1, 1942, p. 88 următoarele: «Un popor de vechimea și mărimea Dacilor, cu civilizația și cultura lor, nu putea fi nici distrus, nici mutat. (Poporul dac) a rămas pe loc și și-a continuat munca de toate zilele, plătind numai impozitele funcționarilor romani, făcând de la o vreme armata sau comanda romană (de la Caracalla 212) și deprinzând încetul cu încetul, din necesitate sau interes întâi, din modă apoi, limba romană». Se pune întrebarea câți funcționari romani erau în administrația de atunci extrem de simplă și câți Daci făceau armata? Funcționarul roman era silit, prin forța împrejurărilor, să învețe el limba băștinașilor, ca să poată ridica mai ușor impozitul și să-și exercite orice eventuale atribuții administrative. Funcționarii germani din Transilvania, în timpul stăpânirii austriace, vrând-nevrând, au învățat limba Românilor, spre a se înțelege cu ei, și nu Românii pe a lor.

«Popor așezat din timpuri imemorabile pe pământul unde-l constată mărturiile istorice, legat de el prin agricultură în toate formele ei, prin creșterea vitelor, prin scoaterea metalelor și a celorlalte bogății miniere, știind să-l apere cu eroism și cu pricepere, întemeind cel mai puternic stat din nordul Dunării, cu regi care pot sta cu cinste alături de cele mai frumoase figuri politice ale antichității, având în sfârșit o religie superioară, de un înalt idealism. Dacii sau Geții au fost, sub toate raporturile, unul din popoarele însemnate ale lumii vechi... Dar aprecierea lui Dio Chrysostomul, «Geții sunt mai înțelepți decât aproape toți barbarii și mai asemenea Grecilor» formează cea mai bună încheiere a acestor rânduri. Ea vine din partea unui scriitor aparținând neamului cu spirit critic și cu simțul nuanțelor, care dăduse pe

marele Pericle, pe Tucidide, pe Socrate și Sofocle.» (C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, p. 110). Un popor cu un astfel de certificat, demn de toată admirația, e de neconceput să ajungă la o așa degenerare bruscă, după un apogeu de dezvoltare politică sub Burebista și Decebal, să-și piardă tocmai limba, organul viu prin care se exprimă gândirea, bucuria, durerea, tristețea și tot ce simte omul. E tocmai bunul cel mai de preț pe care-l posedă un popor, indiferent pe ce treaptă de civilizație și cultură s-ar afla.

(va urma)

CĂTRE COLUMNA LUI TRAIAN

Coroană ești, pe fruntea unei doine,
Columnă cu lumini din Infinit
turnată din mândria strămoșească
spre slava celor care s-au jertfit,

În care arde candela cea blândă
cu șoaptele cuvintelor dintâi
ce ne-nsoțesc istoria și viața
ca un opaiț sfânt la căpătâi.

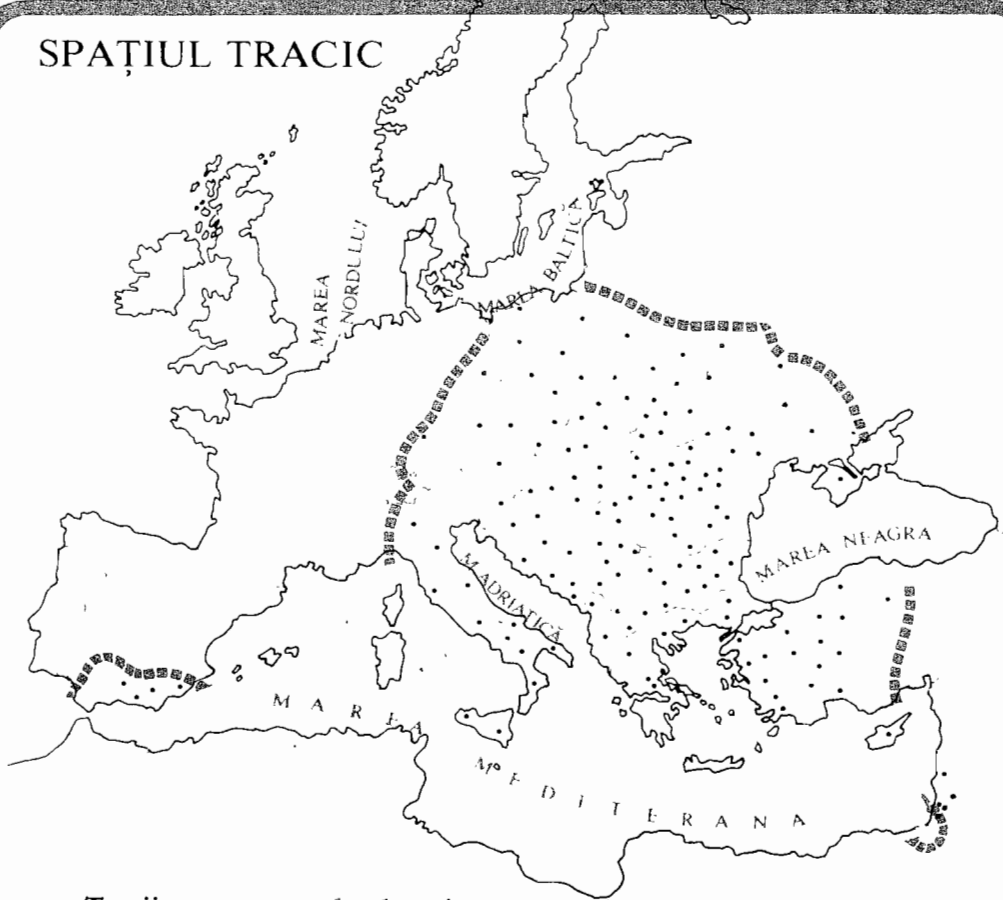
Senine trupuri, aprige în luptă,
ne-ncovoiate-n marea de furtună,
spun cronicile lumii deapuse
să ne mândrim cu voi, viteji străbuni.

C-avem norocul unei vechi istorii
rămasă-n lutul dacic neclintit,
un adevăr de limbă fără moarte,
simbol stelar al zărilor de mit.

Marieta Sava-Butuc

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor (Herodot)

<i>B. Gavela:</i> Eseu critic asupra migrațiilor celtice în țările balcanice	1
Semnificația unui termen controversat	4
<i>G. Iliescu:</i> Despre etimologia toponimelor <i>odae</i> , <i>odăi</i> și <i>horea</i> , <i>horia</i>	8
<i>V. Cărăbiș:</i> Despre «pierderea» limbii Dacilor	12
<i>M. Sava-Butuc:</i> Poezie	15

NOI TRACII
Redactia: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg.Trib.Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)